

De Reus

Robert M Pirsig, *Lila*

(Nederlandse vertaling, hoofdstuk 17, pag. 232 - 241)

Toen hij klein was had Phaedrus koeien en varkens en kippen altijd beschouwd als wezens die niet wisten dat de vriendelijke boer die hun eten en onderdak verschafte dit uitsluitend deed om ze als voedsel te kunnen verkopen. Ze hoefden maar 'knor' of 'toktok' te zeggen en hij stond al met eten klaar, en daarom dachten ze vermoedelijk dat hij een soort knecht was.

Hij had zich toen ook afgevraagd of er misschien een hoger soort boer was die hetzelfde met mensen deed, een ander soort organisme dat ze iedere dag zagen en dat ze als iets goedaardigs beschouwden, dat hen voedsel en onderdak en bescherming tegen vijanden verschafte, maar dat eigenlijk een Organisme was dat deze mensen heimelijk in stand hield om zichzelf in stand te houden, dat van hen leefde hun gebalde energie gebruikte voor eigen, andere doeleinden die stonden van wat voor de mensen gunstig was. Later besepte hij dat er iets dergelijks bestond: deze Reus. De mensen beschouwen de sociale patronen van de Reus op precies dezelfde manier als de koeien en paarden de boer beschouwen: hij verschilt van hen, hij is ondoorgrondelijk, maar goedwillend en iemand bij wie je wilt blijven. Maar het sociale patroon van de stad verslindt hun levens ten eigen bate met dezelfde zekerheid als de boeren het vlees van de dieren op de boerderij verslinden. Een hoger organisme leeft van een lager geplaatst organisme en kan zodoende meer verrichten dan het lagere organisme alleen zou kunnen verrichten.

Door de metafysica van het stoffelijke is het moeilijk de Reus te zien. Daardoor beschouwen we een stad als New York gewoonlijk als het werk van 'mensenhanden', maar welke mens heeft zo'n stad bedacht? Welke groep mensen heeft zo'n stad bedacht? Wie heeft er rond een tafel gezeten om te bedenken hoe dit allemaal bijeengehouden kon worden?

Als de 'mens' samenlevingen en steden heeft bedacht, waarom zijn die samenlevingen en steden dan zo 'mens'-onvriendelijk? Waarom ZOU de 'mens' normen willen bedenken die innerlijk tegenstrijdig zijn en waarom willekeurige sociale instellingen met als enig doel dat hij zich belabberd voelt? Deze 'mens' die niets anders doet dan samenlevingen bedenken waar hij zich beroerd in voelt, lijkt alleen werkelijk zolang je hem als iets abstracts beschouwt, maar hij lost in lucht op zodra je ook maar iets specifiek wordt.

De mensen denken wet eens dat er ergens een paar afzonderlijke slechte 'mensen' zijn die hen uitbuiten, een soort geheim genootschap kapitalisten, of de '100 aan de top', of de 'bankiers van Wall Street, of 'blanke protestanten van Angelsaksische afkomst', of noem maar welke minderheid die regelmatig bijeenkomt en geheime vergaderingen houdt over hoe men zich persoonlijk kan verrijken. Deze 'mensen' worden beschouwd als de vijanden van de 'mens'. Het is verwarrend, maar niemand lijkt deze verwarring te merken.

Een metafysica van het stoffelijke verleidt ons tot de gedachte dat de hele evolutie ophoudt met het hoogst geëvolueerde stoffelijke, het fysieke lichaam van de mens. Zij verleidt ons ertoe te denken dat steden en samenlevingen en bedachte structuren allemaal ondergeschikte creaties zijn van dit fysieke lichaam van de mens. Maar het is even dwaas een stad of een samenleving te beschouwen als iets dat door menselijke lichamen is geschapen, als de schepping van cellen, of als de gedachte dat cellen zouden zijn geschapen door eiwitten en DNA moleculen, of als de gedachte dat u een schepping zou zijn van koolstof en andere anorganische atomen. Als je maar lang genoeg doorgaat met die drogredenering beland je uiteindelijk bij de conclusie dat afzonderlijke

elektronen de intelligentie bevatten die nodig is om ze de hele stad New York op eigen kracht te laten bouwen. Dat is absurd.

Als het mogelijk is om je twee rode bloedlichaampjes voor te stellen die elkaar vragen: 'Zal er ooit een hogere evolutievorm bestaan dan wij?', die vervolgens om zich heen kijken en niets zien en dan besluiten dat zo'n hogere vorm niet bestaat, kun je je ook voorstellen hoe belachelijk het is dat twee mensen in Manhattan op straat lopen en zich afvragen of er ooit een hogere evolutievorm zal bestaan dan de 'mens', dat wil zeggen, de biologische mens.

De biologische mens bedenkt net zomin steden en samenlevingen als de varkens en kippen de boer bedenken die hun te eten geeft. De kracht van de evolutionaire schepping ligt niet vervat in het stoffelijke. Het stoffelijke is niet meer dan een bepaald statisch patroon dat wordt opgeleverd door de scheppingskracht.

Ook deze stad is een statisch patroon dat wordt opgeleverd door de scheppingskracht. Deze stad is opgebouwd uit het stoffelijke, maar het stoffelijke heeft deze stad niet op eigen kracht geschapen. En ook een biologisch organisme genaamd 'mens' heeft deze stad niet op eigen kracht geschapen. Deze stad is een hoger patroon dan een stoffelijk of een biologisch patroon dat mens wordt genoemd. Net zoals de biologie het stoffelijke voor haar eigen doeleinden gebruikt, gebruikt ook dit sociale patroon dat stad wordt genoemd de biologie voor eigen doeleinden. Net zoals de boer koeien verzorgt met als enig doel ze te verslinden, kweekt dit patroon menselijke wezens met als enig doel ze te verslinden. Dat doet de Reus in werkelijkheid. Hij zet de verzamelde biologische energie om in vormen die hem van pas komen.

Wanneer samenlevingen en steden niet worden beschouwd als verzinsels van de 'mens', maar als hogere organismen dan de biologische mens, worden verschijnselen als oorlog en genocide en alle andere vormen van menselijke uitbuiting begrijpelijker. De 'mensheid' heeft er nooit belang bij gehad zichzelf af te slachten. Maar het hogere organisme, de Reus, dat een patroon is van waarden dat aan de biologische menselijke lichamen is opgelegd, maalt er niet om wanneer het een paar lichamen meer of minder verliest om zijn hogere belangen veilig te stellen.

De Reus begon concrete vormen aan te nemen vanuit Phaedrus' Dynamische dromen toen hij de universiteit bezocht. Een hoogleraar scheikunde had voor zijn jaarclub verteld dat een grote chemische firma voortreffelijke banen had voor mensen die afstudeerden aan deze universiteit en haast alle leden van de jaarclub vonden dat schitterend. De Tweede Wereldoorlog was kort tevoren beëindigd en iedereen leek alleen nog aan goede banen te kunnen denken. Het zou nog een hele tijd duren voor de revolutie van de jaren zestig zou optreden. In die tijd dacht niemand eraan een film als *The Graduate* te maken.

Phaedrus had altijd gedacht dat wetenschap hetzelfde was als het zoeken naar waarheid. Een ware wetenschapper mocht dat doel niet te grabbel gooien door in dienst te treden van een firma die er alleen op uit was zoveel mogelijk winst te maken. En als hij zijn doel moest verkwanselen om in leven te blijven, dan was dat niet iets om blij over te zijn. Zijn jaargenoten gedroegen zich alsof ze nog nooit hadden gehoord van de wetenschap als waarheid. Phaedrus had plotseling gezien hoe de Reus een vangarm uitstreekte en hij was de enige die het zag.

Hier was dus deze Reus, dit naamloze, gezichtloze systeem dat zijn tentakels naar hem uitstreekte en hem wilde verslinden en verzwelgen. Het zou zijn energie benutten om gedurende heel zijn leven sterker te worden, terwijl hij ouder en zwakker werd, en zodra hij niet veel meer waard was zou het hem uitkikken en een andere, jongere en energieke mens vinden om zijn plaats in te nemen en alles helemaal opnieuw te doen.

Daarom was hij die dag door al die drukte gerend - door al die systemen en subsystemen van dit eiland. Hij was op weg naar India, en hij had afgedaan met deze pseudo-wetenschap in dienst van de industrie, hij streefde nog altijd naar de waarheid en wist dat hij zich eerst moest bevrijden van de Reus als hij die waarheid wilde vinden.

Hier boven hem in de lucht bevonden zich nu de kopstukken van de firma die de hoogleraar scheidde zoveel jaren geleden ertoe hadden aangezet op zo'n manier te spreken. Dit was het centrale brein van het netwerk van die firma, omringd door andere netwerken: financiële netwerken, informatienetwerken, netwerken voor elektronische overdracht van informatie. Dat deden al die nietige lichaampjes die honderden meters hoog in de lucht zweefden. Ze maakten deel uit van de Reus.

Phaedrus had dus groot gelijk dat hij destijds zo had gehold. Maar nu - raar om te bedenken - nu was hij hier eigenlijk thuis. Al zijn geld kwam hiervandaan. Zijn enige vaste adres had hij hier: het adres van zijn uitgever aan Madison Avenue. Hij maakte evenzeer deel uit van de Reus als ieder ander.

Zodra je iets voldoende begrijpt, hoefje er ook niet meer voor op de vlucht te slaan. In de afgelopen jaren had hij iedere keer dat hij in New York kwam gemerkt hoe zijn angst voor de Reus minder werd, en daarvoor in de plaats kwam een soort gevoel van genegenheid.

Bezien vanuit het standpunt van een Metafysica van de Kwaliteit is dit verslinden van menselijke lichamen een morele activiteit, want het is moreler wanneer een sociaal patroon een biologisch patroon verslindt, dan wanneer een biologisch patroon een sociaal patroon verslindt. Een sociaal patroon is een hogere evolutievorm. Deze stad schiep, door het eindeloze verslinden van menselijke lichamen, iets beters dan enig biologisch organisme op eigen krachten ooit kon bereiken.

Natuurlijk! God, kijk dan toch! Wat een kracht straalt die stad uit! Fantastisch! Welk individueel kunstwerk haalt dit ook maar bij benadering? Natuurlijk: vies, lawaaiig, grof, gevaarlijk, duur. Dat was altijd al zo en dat zal altijd wel zo blijven. Altijd al een hels oord geweest voor wie op zoek is naar stabiliteit en vredige rust... Maar als je daarnaar zoekt, ga dan alsjeblieft naar een kerkhof en verdwijn hier. Dit is de meest Dynamische plek op aarde!

Nu voelde Phaedrus het overal om zich heen het tempo, de hoogte, de mensenmassa's en hun spanning. Alle eerdere vreemdheid was nu verdwenen. Hij bevond zich er middenin.

Hij herinnerde zich dat de beurstikker vroeger hét symbool was voor deze bedrijvigheid, het toestel dat op lange stroken papier het onvoorspelbare fortuin uittikte, dat met de seconde wisselde - een schitterend symbool voor het geluk. Geluk. Toen E.B. White schreef: 'Als je in New York wilt leven, moet je gelukkig willen zijn,' bedoelde hij met zomaar 'gelukkig', maar gelukkig willen zijn - dat wil zeggen, Dynamisch. Als je je vastklampt aan een bepaald vastgelegd statisch patroon, zul je de kans niet aangrijpen als deze zich aandient. Je moet openstaan en als het moment van geluk aanbreekt, wees dan gelukkig: dat is Dynamisch.

Wanneer men het vrijheid noemt is dit niet juist. 'Vrijheid' betekent niets. Vrijheid is alleen het ontsnappen aan iets negatiefs. De ware reden dat vrijheid zo wordt opgehemeld is dat mensen eigenlijk Dynamische Kwaliteit bedoelen wanneer ze over vrijheid spreken.

Dat hadden de socialisten, noch de kapitalisten ooit bedacht. Vanuit een statisch gezichtspunt beschouwd is het socialisme moreler dan het kapitalisme. Het is een hogere vorm van evolutie. Het is een intellectueel geleide samenleving en niet zomaar een samenlevingsvorm die door onoverwogen tradities wordt ingegeven. Dat verleent het socialisme zijn drijvende kracht. Maar wat

de socialisten buiten beschouwing hebben gelaten, en dat was ook de reden dat hun hele streven op sterven na dood was, is het feit dat iedere voorstelling van onbepaalde Dynamische Kwaliteit ontbreekt. Ga in iedere willekeurige socialistische stad kijken, en je zult merken dat het daar altijd verschrikkelijk saai is omdat er zo weinig Dynamische Kwaliteit te vinden is.

Aan de andere kant is het zo dat wanneer conservatieven zo hoog van de toren blazen over de deugden van de vrije onderneming ze meestal niets anders voor ogen hebben dan de verdediging van hun eigen belangen. Ze leveren de gebruikelijke dekmantel voor de rijken die nooit iets anders hebben gedaan dan de armen uitzuigen. Sommigen van hen lijken ook het gevoel te hebben dat er een zekere mysterieuze deugdzaamheid uitgaat van het stelsel van vrije ondernemingen en je kunt merken dat ze hun best doen om dit onder woorden te brengen, maar het ontbreekt hen evenzeer aan de metafysische woordenschat als de socialisten.

De Metafysica van de Kwaliteit levert de juiste woorden. Een vrije markt is een Dynamische instelling. Wat mensen kopen en wat zij verkopen, kortom wat zij waarderen kan nooit onder een intellectuele noemer worden gebracht. De markt functioneert door Dynamische Kwaliteit. De markt verandert voortdurend en de koers van die verandering kan nooit van tevoren worden voorspeld.

De Metafysica van de Kwaliteit stelt dat iedereen door de vrije markt rijker wordt, doordat wordt voorkomen dat statische economische patronen vastroesten en de economische groei stagneert. Om die reden hebben de grote kapitalistische economische stelsels in de wereld het zoveel beter gedaan sinds de Tweede Wereldoorlog dan de grote socialistische economische stelsels. Nu zijn de Victoriaanse sociale economische patronen niet moreel dan socialistische intellectuele economische patronen. Integendeel. Als statische patronen zijn ze minder moreel. Maar het systeem van de vrije onderneming is superieur omdat de socialisten, in al hun intelligente en objectieve redeneringen, ongemerkt de weg tot de Dynamische Kwaliteit van het kopen en verkopen van goederen hebben afgesloten. Ze hebben deze weg afgesloten omdat de metafysische structuur van hun objectiviteit hen nooit liet weten dat er Dynamische Kwaliteit bestaat.

Net als alles werken ook mensen beter parallel dan serieel, en dat is wat er in deze stad van de vrije onderneming gebeurt. Wanneer alles socialistisch georganiseerd is in bureaucratische reeksen, zal iedere vergroting van complexiteit ook de kans op falen vergroten. Maar bij een parallelle organisatie volgens het model van de vrije onderneming, zal een vergrote complexiteit tevens een vergrote diversiteit met zich meebrengen die beter in staat is op Dynamische Kwaliteit te reageren, en dat vergroot de kans op succes. Door deze diversiteit en dit parallellisme kan de stad functioneren.

En niet alleen deze stad. Het grootste economische succes van ons land, de landbouw, is vrijwel geheel parallel georganiseerd. In alles wat leeft zien we parallellisme. Cellen functioneren parallel. De meeste organen in het lichaam functioneren parallel: ogen, hersenen, longen. Plant- en diersoorten gaan parallel te werk, zelfs de wetenschap lijkt het best te functioneren wanneer zij is georganiseerd in de parallelle vorm van de wetenschappelijke genootschappen.

De ironie wil dat de filosofie van de wetenschap weliswaar geen ruimte openlaat voor enige ongedefinieerde Dynamische activiteit, maar dat de wetenschap juist haar superioriteit ontleent aan de unieke organisatie van de wijze waarop ze met het Dynamische omspringt. De wetenschap is uitgestegen boven oude religieuze vormen, niet omdat wat zij beweert in enige absolute zin (wat dat ook moge zijn) meer waar zou zijn, maar omdat wat zij zegt Dynamischer is.

Wanneer de wetenschappers eenvoudig hadden gezegd dat Copernicus gelijk had en dat Ptolemaeus het bij het verkeerde eind had, zonder bereid te zijn het onderwerp verder te bestuderen, dan

zou de wetenschap niet meer hebben voorgesteld dan de zoveelste ondergeschikte religieuze geloofsbelijdenis. Maar wetenschappelijke waarheid verschilt altijd op een reusachtige manier van de theologische waarheid: zij is namelijk provisorisch. De wetenschap bevat altijd een gummetje, een mechanisme waarmee nieuw Dynamisch inzicht oude statische patronen kan uitwissen zonder de wetenschap zelf aan te tasten. Op die manier was de wetenschap, in tegenstelling tot de orthodoxe theologie, altijd in staat tot continue evolutionaire groei. Of, zoals Phaedrus op een van zijn fiches had genoteerd: 'Het potlood is machtiger dan de pen.'

Dat is het hele eieren eten: je moet tegelijkertijd statische en Dynamische Kwaliteit hebben. Wanneer je niet beschikt over de statische patronen van de wetenschappelijke kennis om op voort te borduren dan ben je net zover als de holemens. Maar als je niet de vrijheid hebt om die patronen te wijzigen, dan blijf je verstoken van iedere verdere groei.

Je ziet dat overal waar politieke instellingen in de loop der eeuwen zijn verbeterd, die verbeteringen gewoonlijk kunnen worden teruggevoerd tot een combinatie van statische en Dynamische elementen: een koning of grondwet om het statische te behouden, en een parlement of een raad die als Dynamisch vlakgum kan optreden - een mechanisme waardoor nieuw Dynamisch inzicht oude statische patronen kan wissen, zonder dat het gezag zelf wordt aangetast.

Phaedrus was verbluft door de beknopte zeggingskracht van een commentaar op Robert's Rules of Order, dat heel dit mechanisme in twee zinnen leek samen te vatten: geen enkele minderheid heeft het recht een meerderheid te hinderen bij de uitvoering van de legale zaken van de organisatie. Geen enkele meerderheid heeft het recht een minderheid te hinderen om op vreedzame wijze een meerderheid te worden. Die twee zinnen waren zo sterk omdat ze een stabiele statische situatie opleveren waarin de Dynamische Kwaliteit kan opbloeien.

Althans in theorie. Wanneer je afzonderlijke gevallen bekijkt, is het niet zo eenvoudig. Blijkbaar moet ieder statisch mechanisme dat openstaat voor Dynamische Kwaliteit ook openstaan voor verval - de terugkeer naar lagere vormen van kwaliteit.

Dit stelt ons voor het probleem dat we een maximale vrijheid voor het optreden van Dynamische Kwaliteit moeten zien te krijgen, terwijl we tevens het verval door aantasting van de evolutionaire verworvenheden uit het verleden dienen te voorkomen. Amerikanen hebben het graag over al hun vrijheden, maar zij menen dat deze los staan van iets dat Europeanen dikwijls in Amerika waarnemen: het verval dat met het Dynamische gepaard gaat.

Blijkbaar sluit een samenleving die iedere vorm van verval uitbant zich af voor haar eigen Dynamische groei en wordt ze zodoende statisch. Maar een samenleving die alle vormen van verval toelaat, zal onherroepelijk vervallen. Beide richtingen kunnen gevaarlijk zijn. De mechanismen met behulp waarvan een uitgewogen samenleving groeit zonder te vervallen zijn lastig, en misschien wel onmogelijk, te definiëren.

Hoe kun je beide richtingen uit elkaar houden? Beide druisen in tegen de status quo. Radicale idealisten en gedegeneerde vandalen lijken dikwijls sterk op elkaar.

De jazz werd in de begintijd over het algemeen beschouwd als een ontaarde vorm van muziek. Ook 'moderne kunst' kreeg dat etiket opgeplakt.

Wanneer je de moraal wetenschappelijk definieert als datgene wat de evolutie bevordert, lijkt het of je werkelijk het probleem hebt opgelost wat moraal is. Maar wanneer je specifiek wilt uitdrukken wat nu wel, en wat geen evolutie is, en welke koers de evolutie neemt, dan merk je dat je je weer in de nesten hebt gewerkt. Je kunt namelijk niet zeggen welke specifieke verandering evolu-

tionair is, op het moment waarop die verandering zich voordoet. Pas achteraf, na een eeuw of zo, blijkt iets evolutionair te zijn geweest.

Die Zuñi priesters konden bij voorbeeld met geen mogelijkheid weten dat de kerel die ze aan zijn duimen lieten ophangen in de nabije toekomst een zegen voor de stam zou betekenen. Zij hadden te maken met een dronken gluurder die de autoriteiten liet weten dat ze naar de hel konden lopen en dat ze hem niets konden maken. Wat hadden ze dan moeten doen? Wat konden ze doen? Ze konden toch niet iedere dekselse degeneraat in Zuñi zijn gang laten gaan omdat hij ooit nog eens de redding voor de stam zou kunnen betekenen. Zij moesten de regels naleven om de stam bijeen te houden.

Dit is werkelijk het kernprobleem in het conflict tussen statische en Dynamische elementen in de evolutie: hoe kun je bepalen welke gedegeneerden reddende engelen zullen zijn? Zeker wanneer ze op elkaar lijken, hetzelfde spreken en op dezelfde manier alle regels aan hun laars lappen. Regels die de reddende engelen redden, zullen ook de gedegeneerden redden en hun toestaan de hele samenleving te verscheuren. Maar maatregelen die de gedegeneerden binnen de perken houden zullen ook de creatieve Dynamische krachten van de evolutie inperken.

Het was bijna gewoonte geworden dat iedereen die in New York kwam het een of andere onheil profeteerde en dan afwachtte tot het over de stad zou neerdalen. Het gebeurde op dit moment. Maar tot nu toe was het onheil nog nooit gekomen. New York ging altijd naar de hel, maar om de een of andere reden is de stad daar nooit aangekomen. De stad veranderde voortdurend. Naar het schijnt was die verandering steevast een verslechtering, maar te midden van al dat slechts duikt er dan weer iets nieuws en Dynamisch op waar nog nooit iemand van heeft gehoord, en vergeet men het slechte omdat dit nieuwe Dynamische (dat natuurlijk ook slecht zal worden) ervoor in de plaats is gekomen. Wat eruit ziet als de hel blijkt toch altijd iets anders te zijn.

Wanneer iets nieuws en Dynamisch voet aan de grond wil krijgen, ziet het er meestal uit als de hel, maar in New York maakt het kans geboren te worden. Daar kan het gebeuren. Je zou denken dat het overal zou kunnen gebeuren, maar zo is dat niet. Er moet een bepaald soort mensen zijn dat het ziet en dan zegt: 'He, wacht eens! Dit is goed!' zonder dat ze eerst om zich heen hoeven te kijken om zich ervan te vergewissen dat iemand anders dat ook zegt. Dat komt zelden voor. Dit is een van de weinige plaatsen van de wereld waar de mensen zich niet afvragen of iets ergens anders wel goedgekeurd wordt.

Phaedrus bedacht dat dit de manier is waarop de Metafysica van de Kwaliteit het ongelooflijke contrast tussen het beste en het slechtste dat je hier ziet verklaart. Beide komen hier voor met zo'n verschrikkelijke intensiteit omdat New York nooit gedwongen was de statische patronen op enigerlei wijze te behouden. De stad staat altijd klaar om te veranderen. Ongeacht of de mensen klaarstaan om te veranderen. Dat is waarom het er zo verschrikkelijk is, maar dat is ook wat de stad kracht verleent. De kracht van de stad is juist het losse. De vrijheid om zo afschuwelijk te zijn biedt de vrijheid om zo goed te zijn.

En op zo'n manier gebeuren er hier voortdurend dingen die de Dynamische vonk hebben die alles bewaart. Te midden van alles wat fout is, fonkelt de Dynamiek.